

לספור כוכבים

פרשת השבוע פותחת במפקד שהחל בפרשה הקודמת - אותו מפקד שנתן לחומש במדבר את שמו בלשון חז"ל, 'חומש הפקודים', ואת שמותיו בלשונות אירופה - 'נומרוס', 'נמברוז' וכדומה. שתי תהיות עולות על מפקד זה. הראשונה היא על עצם המעשה של ספירת אנשים. במסורת ישראל אפשר לאתר שתי גישות שונות, סותרות לכאורה, כלפי עריכת מפקד.

רש"י מציין שאין זו הפעם הראשונה שבני ישראל נמנים. מספרם - "כִּשְׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְכַד מִטָּף" - כבר צוין כאשר עמדו לצאת ממצרים (שמות יב, לז). חישוב מדויק יותר נעשה כאשר כל זכר בוגר בישראל נתן מחצית השקל לבניית המשכן (603,550 איש; שמות לח, כו). והנה עתה מתקיים מפקד שלישי. לשם מה מונה ה' שוב ושוב את בני ישראל? תשובתו של רש"י פשוטה ונוגעת ללב:

מתוך חיבתו לפניו - מונה אותם כל שעה. כשיצאו ממצרים מִנְאָן; וכשנפלו בעגל מנאן, לידע מניין הנותרים; כשכבא להשרות שכינתו עליהם מנאן: באחד בניסן הוקם המשכן, ובאחד באייר מנאם.

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

בעיני רש"י, המפקד הוא מעשה המבטא אהבה אלוהית. אלא שקשה להתרשם כך מן הכתובים. אדרבה, התורה רואה את המפקד כמעשה מסוכן:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: "כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם, וְנָתַנוּ אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ לַה' בְּפִקֹּד אֲתֶם, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בְּפִקֹּד אֲתֶם" (שמות ל, יא-יב).

מאות שנים לאחר מכן, כאשר פקד המלך דוד את העם, חרה אף ה' על כך ושבעים אלף איש מתו במגפה. קשה לראות במעשה כה מסוכן, המחולל מגפות, ביטוי לאהבה.

התהייה השנייה עולה למקרא האופן שהתורה מתארת בו את המניין: "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ" (במדבר א, ב); "נִשְׂא אֶת רֹאשׁ" (ד, כב ועוד); "תִּשָּׂא אֶת רֹאשׁ" (שמות ל, יב) - כלומר "הרימו את ראש". מה עניין הרמת ראש לכאן? בעברית המקראית פעלים רבים שעניינים ספירה: מנה, פקד, ספר, חשב. מדוע אין התורה משתמשת באחת המילים הפשוטות הללו, ומשתמשת בביטוי העקיף והמסורבל?

לפנינו מהפכה היסטורית שהמקרא הביא אל העולם, וכדי להבינה עלינו לנסוע במנהרת הזמן לשיטוט קצר בשחר האנושות. בחברות הציידים-לקטים הפרה-היסטוריות חיו בני האדם בקבוצות קטנות. עדיין לא היו ערים, מדינות וריכוזי אוכלוסייה גדולים. התורה מייחסת את בניית העיר הראשונה לקין (בראשית ד, יז). הערים החלו להופיע עם הולדתה של החקלאות במישורי אדמות הסחף הפוריים שבין הפרת והחידקל, ובעמק הנילוס, ארץ היאור שכולה משקה. פעמיים בספר בראשית משרטטת התורה את

דיוקנה של תרבות עירונית. תחילה במגדל בבל, ואחר כך במצרים שיוסף מובא אליה כעבד. אלה הם שני סיפורים ביקורתיים מאוד. בכבל, חיי האדם היו זולים (חז"ל סיפרו שכאשר נבנה המגדל, אם נפל אדם ומת איש לא השגיח בכך, אך אם נפלה לִבְנֵה כולם בכו). במצרים, אוכלוסיות שלמות, ובתוכן בני ישראל, אולצו לשרת ככוח עבודה לבניין הפירמידות, המקדשים ומונומנטים אחרים שרבים מהם עומדים עד עצם היום הזה.

להולדת החקלאות ולצמיחת הערים היו השלכות חברתיות אדירות. לראשונה התאפשר ייצור עודפים והמתם בכסף (שהיה תחילה מתכות יקרות כגון כסף וזהב). האוכלוסייה גדלה, חלוקת העבודה השתכללה, וכך נוצר הריבוד החברתי. האי־שוויון - עמוק, נפוץ ושיטתי - היה לאחד המאפיינים של החברות הקדומות, בכל מקום ואתר. בראש עמד המלך, הקיסר או פרעה, שנתפס כאל או לפחות כבן האלים, ובידיו התרכז כוח רב. מתחתיו היו בעלי זכויות היתר, לדרגותיהם המגוונות: חוגי החצר, קציני הצבא, אנשי מנהל וכוהנים. המוני העם - עניים, אנאלפביתים, מזולזלים - נחשבו אך ורק כקולקטיב, ונמדדו על פי מספרם; אם כנתינים המשמשים כוח עבודה, אם כחיילים. מכאן חשיבותם של מפקדי האוכלוסין בעולם העתיק (ומבחינה זו, לא הרבה השתנה מאז ועד עתה). הכלל היה פשוט: גודל הוא כוח, צבאי או כלכלי. ספירת האוכלוסייה נתנה לשליטים מידע על גודל הצבא שיכלו לגייס, או על ההכנסה שיכלו להשיג ממיסים.

דת ישראל היא מחאה מתמשכת נגד תפיסה זו של המצב האנושי. ממרחק הזמן קשה לתפוס את עומק החדשנות, את מלוא הפוטנציאל מִשְׁדָּד המערכות, של צָבֵר הרעיונות שנוצר מתוך גילויי אחד: כל אדם באשר הוא אדם, גבר או אישה, עשיר או עני, חזק או חלש, עשוי בצלם אלוהים ומשום כך הוא בעל ערך

מוחלט ובלתי ניתן לכימות. כולנו שווים בצלם אלוהים שבנו, ולפיכך לכולנו מעמד שווה בפני האלוהים. במידה רבה, התורה, ההיסטוריה היהודית ותולדות התפתחותה של תרבות המערב הן תרגום ממושך של רעיון זה לכדי מוסדות, מבנים חברתיים וקודים מוסריים.

נקל להבין מכך מדוע עריכת מפקד כרוכה בהסתכנות רוחנית. ספירה של עם היא הסמל המובהק לתפיסת בני האדם כהמון. היא הביטוי המובהק לחברה שהיחיד בה אינו מוערך בזכות עצמו, אלא כחלק משלם שכוחו נעוץ במספרו. עם ישראל הוא ההפך מכך. אלוהי ישראל, שהוא אלוהי כל האנושות, מרעיף את אהבתו הייחודית דווקא על עם שכוחו אינו קשור כלל לגודל ולמספרים, עם שמעולם לא שם לו למטרה להיות אימפריה, עם שאף פעם לא נקרא למלחמת קודש שמטרתה להמיר את דתם של אחרים, עם שהיה ועודנו זעיר, הן במספרים מוחלטים הן יחסית לאימפריות המקיפות את מקום מושבו בצומת הרגיש שבין שלוש יבשות.

שתי השאלות שהצגנו בפתיחה נפתרות בכך. יש הבדל בין מפקד שאדם מחליט לקיים לבין מפקד שהוא צו אלוהי. המפקד של דוד היה מן הסוג הראשון. הוא היה המלך השני של ישראל, והניח את יסודותיה המדיניים. הוא ניהל מלחמות מוצלחות, איחד את כל השבטים וכונן את בירתו בירושלים. זמן קצר לאחר מותו הגיעה ישראל לשיאה ההיסטורי. בזכות בריתות אסטרטגיות היא הייתה בימי שלמה למרכז עולמי של סחר ושל ידע. המקדש נבנה. בעת ההיא ודאי נראה היה שתמו מאות שנות הנדודים והמלחמות, וממלכת ישראל היא סוף סוף מעצמה אזורית. אלא שזו הייתה אשליה קצרת ימים שהתנפצה באכזריות. אחרי מות שלמה התפצלה הממלכה, וגורלה נחרץ. היסטוריה

רצופת תבוסות, גלויות וחורבנות יצאה לדרך, היסטוריה שאין שנייה לה בקורות העמים. המקרא אינו טועה כשהוא מסמן את נקודת ההתחלה של השקיעה הזו ברגע שדוד פעל כמו כל מלך אחר וציווה לערוך מפקד.

מפקד אלוהי הוא עניין אחר לגמרי. אין בו משום הצהרה שהכוח טמון במספרים. להפך: זוהי הכרזה כי כל אחד ואחת מבניה של האומה ומבנותיה נספר; שכל אדם, כל משפחה, כל משק בית יקר בעיני ה'; שהאבחנות בין גדול לקטן, בין שולט לנשלט, בין מנהיג למונהג, אינן ממין העניין; שכולנו ברואים בצלם אלוהים וכולנו מושאי אהבתו. מפקד אלוהי הוא, כדברי רש"י, מחווה של חיבה. וזו הסיבה שאין הוא מצוין בפעלים הרגילים המציינים ספירה – למנות, לפקוד, לספור ולחשוב. רק הביטוי "נשיאת ראש" עושה צדק עם סוג זה של ספירה, ספירה שהמבצעים אותה מצווים להרים את ראשיהם של הנמנים ולרומם כל אחד מהם בידיעה שהוא אהוב ומיוחד בעיני ה' ואינו רק מספר בין אלפים ומיליונים.

במזמור קמז בתהלים, שאנו קוראים מדי יום בתפילת שחרית, יש פסוק נפלא: "מוֹנֶה מִסְפָּר לְכֹכְבִּים, לְכֶלֶם שְׁמוֹת יִקְרָא" (תהלים קמז, ד). שם הוא מסמן של ייחודיות. שמות עצם קיבוציים יוצרים מהדברים קבוצות; שמות עצם פרטיים מבחינים ביניהם כיחידים. רק למה שאנחנו מעריכים אנחנו נותנים שם. כידוע, אחד הביטויים המצמררים לדה־הומניזציה שנעשתה לאסירי מחנות ההשמדה הנאציים היה שמעולם לא פנו אליהם בשמם, אלא רק במספר שניתן להם בבואם למחנה וקועקע בזרועם. אלוהים נותן שמות אפילו לכוכבים – על אחת כמה וכמה לבני האדם שעשאים בצלמו. ה' סופר אותנו כדי לאותת לנו שכל אחד מאיתנו נחשב על פי מה שהינו כיחיד, לא

כרכיב של קבוצה. הוא "נושא את ראשינו" במובן העמוק ביותר הידוע לאדם: הוא מבטיח לכל אחד מאיתנו את אהבתו המיוחדת, המתמדת והאינסופית.

זו מהותו של המפקד בספר במדבר. בשעה שבני ישראל מתכוננים להיעשות לחברה שבמרכזה המשכן, ביתה הנראה לעין של השכינה, יש להזכיר להם שהם עומדים להיות חלוציו של סדר חברתי חדש ומהפכני. סדר שאת ההגדרה הידועה ביותר שלו נתן הנביא זכריה, כאשר שבי ציון עמדו לבנות מחדש את מקדשם החרב: "לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם בְּרוּחִי, אָמַר ה' צְבָאוֹת" (זכריה ד, 1).

סביב שולחן השבת

- חשוב, חשוב, על רגע שבו ראו אותך והעריכו אותך כאדם בפני עצמו. מה הפך את הרגע הזה למיוחד?
- כיצד עלולה המדיה החברתית לגרום לאנשים להרגיש כמו מספרים ולא כמו יחידים אינדיבידואליים?
- חשוב על דבר אחד שתוכלו לעשות השבוע כדי לגרום למישהו להרגיש שבאמת מחשיבים אותו.